

‘Met m'n hoofd boven water in plaats van kopje onder’

Sam&
voor alle kinderen

Leergeld

JEUGD
FONDS
SPORT &
CULTUUR

Jarige
Job

KINDER-
HULP

‘Met m’n hoofd boven water in plaats van kopje onder’

De impact van de ondersteuning door de
samenwerkende organisaties binnen Sam&
voor alle kinderen op het leven van kinderen
en jongeren die opgroeien in armoede

Teksten: Catelijne Akkermans en Ans Oudejans.

Cateljine Akkermans en Ans Oudejans zijn verbonden aan
Sociaal Kabaal. Wij bieden onderzoek en advies in het sociale domein.

Zo willen we bijdragen aan een inclusieve samenleving,
waar iedereen ertoe doet. Informatie en contact: info@sokab.nl

Juni 2022

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
Onderzoeksvraag en methode	5
Leeswijzer	5
2. Opgroeien in armoede: achtergrond en gevolgen	6
Gevolgen van opgroeien in armoede	7
Materiele uitsluiting	7
Sociale uitsluiting	8
Fysieke en geestelijke gezondheid	8
Ontwikkelingsmogelijkheden	9
Stress van ouders	9
Tot slot	10
3. Impact ondersteuning door sam&werkingspartners	11
Beperkt bereik	11
Beperkt zicht op impact en effectiviteit	11
Toegevoegde waarde en waardering van Leergeld	12
4. Enquête intermediairs Kinderhulp	14
De resultaten van de enquête	15
Toelichting door de intermediairs	18
Samenhang verschillende vormen van impact	18
5. Interviews met ouders	21
Schets van de geïnterviewde gezinnen	21
Rondkomen van weinig	22
Participatie kind	22
Welbevinden kind	24
Ontwikkeling kind	25
Verkleinen kansenongelijkheid	25
Stressreductie ouder/verzorger	25
Relatie ouder/verzorger en kind	26
18- 18+	26
Conclusie	28
De impact van steun volgens intermediairs en ouders	28
Ontwikkelingsperspectief	29
Geraadpleegde bronnen	30

1. Inleiding

Je verjaardag vieren, de goede schoolspullen (zoals een laptop) hebben en meedoen aan sport of muziekles: het is niet alleen leuk, maar ook broodnodig om volwaardig mee te kunnen doen in de samenleving. Participatie is voor kinderen en jongeren essentieel om te kunnen leren en zich te kunnen ontwikkelen. Het draagt bij aan een goede kwaliteit van leven.

Sam& voor alle kinderen is het samenwerkingsverband van Leergeld Nederland, Jeugdfonds Sport & Cultuur, Nationaal Fonds Kinderhulp en Stichting Jarige Job. De inzet van deze samenwerkingspartners is vooral gericht op het verzachten van de gevolgen van opgroeien in armoede en het bevorderen van maatschappelijke participatie van kinderen en jongeren (in de leeftijd van 0-21 jaar). Ouders die het financieel lastig hebben, kunnen in aanmerking komen voor ondersteuning, zodat kinderen mee kunnen doen met sportactiviteiten, muziek-, theater- of dansles of hun verjaardag kunnen vieren. De samenwerkingspartners bieden een breed pakket aan voorzieningen in natura op het gebied van school, sport, cultuur, verjaardag en vrije tijd. Sinds zij samenwerken is hun gezamenlijke bereik gestegen van 264.000 voorzieningen in 2016 tot 398.000 in 2019 (Sam& 2021).

Ze moeten een jeugd krijgen van: het is allemaal goed, focus je maar lekker op je studie en je school. Laat je maar lekker kind zijn. Dat is fijn, want dan groei je op dat je denkt dat van alles mogelijk is¹⁾

Sam& heeft behoefte aan een beschrijving en onderbouwing van het belang en de impact op het leven van kinderen van het brede pakket aan voorzieningen dat zij bieden. Er is in Nederland weinig wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de impact van de geboden hulp door (nood)fondsen en op welke manieren de interventies het verschil maken voor kinderen, jongeren en hun ouder(s).²⁾ Er zijn recent drie studies vanuit de Sam&-organisaties verschenen die hier licht op werpen: een onderzoek naar de waardering van de Leergeld aanpak (Schlette en Eidhof 2018), een onderzoek naar de werkwijze en meerwaarde van Leergeld Amsterdam (Desain en Cuijpers 2019) en onderzoek naar de ondersteuning aan werkende ouders onder de armoedegrens (Huygen en Akkermans 2020). Dit onderzoek bouwt hierop voort.

-
- 1) De citaten die in de tekst zijn opgenomen zijn afkomstig uit dit onderzoek: uit de interviews die we met ouders hadden of uit de toelichting die intermediairs schreven op de vragenlijst die we hen voorlegden.
- 2) De gemeente Rotterdam, het Nationaal Fonds Kinderhulp, Hogeschool Rotterdam en de Erasmus School of Social and Behavioural Sciences van de Erasmus Universiteit Rotterdam hebben onlangs gezamenlijk een onderzoeksprogramma opgezet over de hulp aan kinderen die in Nederland in armoede opgroeien. Het programma staat onder leiding van bijzonder hoogleraar prof.dr.Nicole Lucassen en lector Kinderarmoede dr. Mariette Lusse.

Onderzoeksvraag en methode

Het doel van het onderzoek is te inventariseren en beschrijven wat de impact is van de voorzieningen die de Sam& samenwerkingspartners bieden. Doel van deze voorzieningen is dat kinderen en jongeren mee kunnen doen in de samenleving en dat ze uiteindelijk hierdoor meer kans hebben om op latere leeftijd ook op een volwaardige manier mee te kunnen doen in de samenleving. Dit resulteert in de volgende onderzoeksvraag:

Wat is de impact van de ondersteuning vanuit de Sam& samenwerkingspartners op het leven van kinderen en jongeren die opgroeien in armoede?

- Wat is de impact van de hulp die Kinderhulp biedt aan kinderen en jongeren volgens de intermediairs?
- Wat is de impact van de hulp die de samenwerkingspartners bieden aan kinderen en jongeren volgens ouders?

Impact vatten we hier breed op als de uitwerking of de invloed van de geboden ondersteuning, op de ontwikkeling van kinderen en jongeren, zowel op korte als op lange termijn. Om de eerste deelvraag te kunnen beantwoorden hebben we onder intermediairs een online vragenlijst uitgezet. Hierin is gevraagd naar de impact op zes specifieke gebieden: welbevinden kind, ontwikkeling kind, participatie kind, verkleinen kansenongelijkheid, stressreductie ouder/verzorger en de relatie ouder/verzorger en kind. De vragenlijst is in januari 2022 digitaal uitgezet onder alle intermediairs van Kinderhulp. De vragenlijst is door medewerkers van Sam& en Kinderhulp opgesteld. De vragen gingen over de impact van de hulp die dit fonds biedt aan kinderen en jongeren. Uiteindelijk zijn half februari 466 vragenlijsten ingevuld; een respons van 20%.

Om de tweede deelvraag te kunnen beantwoorden hebben we ouders geïnterviewd. Deze interviews waren halfgestructureerd en gingen over de ervaringen van ouders met de ondersteuning en wat dat voor de kinderen en henzelf heeft betekend. We hebben met zestien ouders gesproken. Zij reageerden op een oproep vanuit Sam&. Ze zijn afkomstig uit de provincies Utrecht, Zeeland, Noord-Holland, Zuid-Holland, Limburg, Overijssel en Noord-Brabant, zowel uit grotere steden als uit kleinere regiogemeenten.

Leeswijzer

Na deze inleiding volgt een kort literatuuroverzicht over het opgroeien in armoede. Het derde hoofdstuk gaat in op de impact van de ondersteuning vanuit de Sam&-samenwerkingspartners. Hierin bespreken we enkele eerdere onderzoeken die gedaan zijn naar de toegevoegde waarde van samenwerkingspartner Stichting Leergeld. Het vierde hoofdstuk bevat een analyse van de resultaten van de vragenlijst, met een nadere toelichting op de aard en omvang van de respons. Het vijfde hoofdstuk bespreekt de inzichten uit de interviews die we met ouders hielden. Het rapport besluit met een conclusie en een overzicht van de geraadpleegde bronnen.

Artikel 27 van het verdrag van de Rechten van het Kind van de Verenigde Naties stelt dat alle kinderen recht hebben op een levensstandaard die toereikend is voor een goede lichamelijke, geestelijke en maatschappelijke ontwikkeling.

2. Opgroeien in armoede: achtergrond en gevolgen

In Nederland groeien 315.000 kinderen en jongeren in de leeftijd tot en met twintig jaar op in armoede. Het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) van wie deze cijfers afkomstig zijn, gaat uit van het 'niet veel maar toereikend' criterium, gebaseerd op berekening van de minimaal benodigde levenskosten (SCP 2019). Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) hanteert de lage-inkomensgrens om het risico op armoede af te bakenen. Volgens het CBS groeien in 2020, 221.000 kinderen tot achttien jaar die op in een huishouden met een inkomen onder de lage-inkomensgrens (CBS 2021).³⁾ Dit is weliswaar het laagste aantal in de afgelopen 25 jaar, maar het blijft een aanzienlijke groep. Het gaat om bijna 7% van alle kinderen, gemiddeld twee kinderen per klas. Overigens verwachten de samenwerkingspartners binnen Sam& dat hun doelgroep groeit door de coronacrisis (Sam& 2021). Het Centraal Bureau voor de Statistiek stelt in een recente raming dat zonder aanvullend beleid de armoede en financiële kwetsbaarheid onder lage inkomen zal toenemen, onder meer als gevolg van de forse inflatie en stijgende energieprijzen (CBS 2022). Armoede treft niet uitsluitend gezinnen met (te) lage inkomens, maar komt ook voor bij gezinnen met een hoger inkomen en schulden en/of hoge lasten, waardoor hun vrij te besteden inkomen laag ligt.

Ruim 95 duizend kinderen (3,1 procent) leven in een gezin dat vier jaar of langer rondkomt van een laag inkomen (CBS 2021). Ongeveer 40% van de kinderen uit een gezin met een laag inkomen heeft werkende ouders (Huygen en Akkermans 2020). Deze kinderen zelf zijn niet arm, maar groeien op bij ouders met een ontoereikend inkomen. Opgroeien in armoede is meer dan het niet hebben van spullen zoals een laptop, nieuwe kleding, het niet op vakantie kunnen gaan of het ontbreken van een dagelijkse warme maaltijd. Het gaat ook, of misschien wel juist, om de gevolgen die de kinderen daarvan ondervinden. Opgroeien in een gezin met weinig financiële middelen hoeft niet altijd nadelig te zijn voor de ontwikkeling van kinderen. Zij lopen hier echter wel een groter risico op, met name wanneer het gezin langdurig in armoede leeft.

Geldproblemen destabiliseren de leefomstandigheden van kinderen en jongeren. Het verlies in inkomen en geldproblemen dragen bij aan onrust en onzekerheid: er is geen geld voor het openbaar vervoer, de koelkast is snel leeg, het is onduidelijk of de kosten voor school kunnen worden voldaan.

(Wiersma en van der Kooij 2017: 45)

3) De norm die het SCP hanteert komt meer overeen met de voorwaarden en richtlijnen van de Sam&partners dan de norm die het CBS hanteert. Het SCP houdt ook rekening met de minimaal benodigde kosten voor levensonderhoud en minimale kosten voor ontspanning en maatschappelijke participatie.

Gevolgen van opgroeien in armoede

Opgroeien in armoede zorgt niet automatisch tot problemen op langere termijn, maar brengt wel een vergroot risico met zich mee. Uit meerdere wetenschappelijke onderzoeken blijkt dat armoede op de hele leefomgeving van kinderen en jongeren een negatieve impact heeft. Zowel thuis als buitenshuis worden kinderen en jongeren op verschillende manieren door armoede belemmerd en kan armoede bijdragen aan ontwikkelingsproblematiek (Fernandesz 2005 in Wiersma en Van der Kooi 2017). Kinderen en jongeren die in armoede opgroeien hebben een groter risico op lagere schoolprestaties, voortijdig schoolverlaten, psychosociale problemen, probleemgedrag, slechte gezondheid en op de langere termijn op jeugdcriminaliteit en -werkloosheid en armoede op volwassen leeftijd (Kalthoff 2018; Wiersma en Van der Kooi 2017; SER (2017).

Materiele uitsluiting

Het CBS zet in de publicatie 'Armoede en sociale uitsluiting 2021' de situatie van kinderen uit lage inkomensgezinnen op een rijtje:

- 2 van de 3 lage inkomensgezinnen met minderjarige kinderen zeggen niet jaarlijks een week op vakantie te kunnen (66%);
- Er is onvoldoende geld om regelmatig nieuwe kleren te kopen (bijna 60% van de gezinnen);
- Er is onvoldoende geld om het huis deugdelijk te verwarmen (bij 16%);
- Zo'n 20% van de gezinnen eet om de dag een warme maaltijd met vlees, kip of vis;
- 30% heeft vanwege de kosten geen auto;
- 14% van deze gezinnen heeft geen laptop, pc of tablet in huis vanwege hun financiële situatie.

Bij gezinnen met een inkomen boven de lage inkomensgrens is er nauwelijks of in veel mindere mate sprake van dergelijke beperkingen. Gezinnen komen momenteel nog vaker of dieper in de financiële problemen vanwege recente prijsstijgingen van energie/gas en de stijgende kosten voor het levensonderhoud.

Het SCP constateert een digitale kloof tussen mensen met voldoende toegang tot digitale media en met digitale vaardigheden en hen die dat niet of in onvoldoende mate hebben. Het Nationaal Fonds Kinderhulp deed in samenwerking met de ASN bank recentelijk een onderzoek onder docenten, mentoren en leerlingen uit het middelbaar onderwijs.⁴⁾ In dit onderzoek heeft 1 op de tien ondervraagde havo/vwo-leerlingen geen goede internetverbinding, bij scholieren met een praktijk- of vmbo-opleiding is dat 1 op de 4. Van de havo/vwo-leerlingen heeft 14% geen eigen laptop of pc. Bij leerlingen op het praktijkonderwijs en vmbo geldt dit voor maar liefst 25%. De geïnterviewde docenten benoemen dat het ontbreken van deze studiemiddelen negatieve invloed heeft op de schoolprestaties. De Kinderombudsman stelt dat scholieren kansen missen wanneer ouders schoolgerelateerde kosten, waaronder voor digitale leermiddelen, niet kunnen betalen. Ook kan mobiliteit een probleem zijn (Wiersma en van der Kooi 2017). Kinderen zonder

4) Zie voor een verslag van de onderzoeksresultaten:

<https://www.samenvoorallekinderen.nl/nieuwsberichten/onderzoek-kinderhulp-asn/>

fiets of geld voor het openbaar vervoer komen moeilijker op school, op de sportvereniging of bij vrienden langs. Het gebrek aan vervoersmogelijkheden beperkt de kans op deelname aan activiteiten en vergroot daarmee het risico op sociale uitsluiting.

Sociale uitsluiting

Meedoen in de samenleving wordt algemeen gezien als een eerste levensbehoefte. Veel kinderen en jongeren in armoede ervaren sociale uitsluiting (SCP 2010). Wanneer kinderen bijvoorbeeld vanwege geldproblemen niet deelnemen aan sport of andere vrijetijdsvoorzieningen die geld kosten, kan dat leiden tot uitsluiting en sociaal isolement (Kalthoff 2018). Veel kinderen en jongeren hebben ervaring met uitsluiting op school die gerelateerd is aan de geldproblemen thuis, onder meer op grond van het wel of niet hebben van bepaalde spullen (zoals een mobiele telefoon) en kleding, of om het niet kunnen vertellen over vakanties of uitjes (Wiersma en Van der Kooi 2017). Meedoen bij een sportclub of vereniging is voor kinderen en jongeren ook belangrijk voor het gevoel ergens onderdeel van uit te maken en opgenomen te zijn. Kinderen die opgroeien in gezinnen zonder geldproblemen zijn vaker lid van een sportvereniging dan kinderen in gezinnen met geldgebrek (Reijgersberg & Van der Poel, 2014). Sport is van grote meerwaarde voor de fysieke ontwikkeling en het opbouwen van een eigen sociaal netwerk en voor de sociaal-emotionele ontwikkeling. Zo leren kinderen van structuur en normen en waarden en bouwen zelfvertrouwen op (Reijgersberg & Van der Poel, 2014).

‘Als je nu de stress voor de ouder en kind kan verminderen, zorgt dit er later voor dat de band tussen ouder en kind goed blijft. Ook zorg je voor minder uitval of criminaliteit als de kinderen dat wat ze nodig hebben, krijgen.’

(intermediair in toelichting op vragenlijst)

Fysieke en geestelijke gezondheid

Uit het onderzoek van de Kinderombudsman blijkt dat kinderen zich vaak bewust zijn van de geldproblemen thuis, mede omdat ze ermee geconfronteerd worden als er uitgaven moeten worden gedaan die voor hen belangrijk zijn. Ze voelen zich bezorgd of schuldig over noodzakelijke uitgaven voor verzorging, kosten voor school, vervoer en kleding en de extra's zoals speelgoed, mobiele telefoon, uitstapjes met het gezin of vakantie. Kinderen en jongeren missen vrijetijdsbesteding of een uitstapje met het hele gezin. Een klein netwerk maakt dat kinderen vaker angst, sociale onzekerheid en minder plezier ervaren in de relatie met leeftijdsgenoten. Aan anderen uitleggen wat er niet is of niet kan, vinden kinderen en jongeren moeilijk omdat ze bang zijn hierdoor in negatieve zin op te vallen (Wiersma en Van der Kooi 2017: 41). Ook ervaren kinderen en jongeren stress en spanning die er thuis is vanwege geldgebrek waardoor zij zichzelf soms ook gespannen voelen. Kinderen die dagelijks geconfronteerd worden met het geldgebrek thuis geven aan zich soms minder waard te voelen. Hun leven biedt te weinig stabiliteit en zekerheid, concludeert de Kinderombudsman (Wiersma en Van der Kooi 2017).

Niet alleen de geestelijke gezondheid, ook de lichamelijke gezondheid kan door armoede verslechteren. Van de kinderen uit een laag-inkomensgezin heeft 10 procent naar eigen zeggen geen goede gezondheid, tegenover 5 procent van de kinderen uit een gezin met een inkomen boven de lage-inkomensgrens. Het aandeel kinderen met overgewicht in de lage-inkomensgroep is ruim 2 keer zo hoog als in de groep kinderen met een inkomen daarboven (CBS 2021). Uit een recente studie blijkt dat ouders met lage inkomens de afname van chronische geldstress als belangrijkste instrument zien om hun gezondheid en die van hun kinderen te verbeteren, belangrijker dan gezonde voeding en meer beweging (Wink et al. 2021).

Ontwikkelingsmogelijkheden

Rondkomen met een beperkt budget betekent ook dat ouders minder kunnen investeren in de ontwikkeling van hun kinderen. Ouders met een ruimer budget kunnen ervoor zorgen dat hun kinderen ervaringen opdoen die stimulerend zijn voor hun ontwikkeling, zoals met educatief speelgoed, vrijetijdsbesteding, boeken, uitstapjes, bijlessen en deelname aan sportactiviteiten. Het gebrek hieraan vormt een belemmering voor de cognitieve ontwikkeling van kinderen en jongeren, weten we uit meerdere studies (Van Sprundel 2020; Kalthoff 2018). Ook de stress die gepaard kan gaan met opgroeien in armoede, belemmert de ontwikkeling van de executieve functies van kinderen (impulsbeheersing, emotieregulatie, besluitvorming en werkgeheugen) waardoor zij minder ruimte in hun hoofd hebben om tot leren te komen. Er zijn sterke aanwijzingen dat de hersenen van kinderen die opgroeien in een situatie van chronische stress zich anders ontwikkelen dan die van kinderen in een minder stressvolle omgeving (Van Sprundel 2020). Stress heeft negatieve gevolgen voor de cognitieve vermogens en emotionele gezondheid van kinderen. Ze kunnen zich minder goed concentreren, minder goed leren en hebben meer moeite om gevoelens te reguleren.

Stress van ouders

In de meeste gezinnen in armoede is de band tussen ouders en kind goed. Geldzorgen en de stress die daaruit voortkomt, hebben een negatieve impact op het gedrag en welbevinden van gezinsleden. Uit verschillende onderzoeken komt naar voren dat schaarste (aan geld) leidt tot stress en negatieve gevoelens (WRR 2017; Mullainathan en Shafir 2013). Ouders ervaren niet alleen geldzorgen maar mogelijk ook schuldgevoelens en gevoelens van falen en incompetentie. De stress maakt het lastiger om te reflecteren op goed ouderschap en opvoeden (Kalthoff 2018). Dit speelt vooral bij eenoudergezinnen met een klein netwerk en beperkte sociale steun (Pharos 2022). Door spanning thuis als gevolg van geldzorgen kan de band tussen ouder en kind onder druk komen te staan. Dit kan de ontwikkeling van kinderen schaden op sociaal, emotioneel, taal- en cognitief gebied. Problemen in het gezin die langere tijd voor veel stress zorgen, zoals schulden en geldzorgen, bemoeilijken een veilige hechting.⁵⁾

4) Zie voor een toelichting hierop het Nederlands Jeugdinstituut:
<https://www.nji.nl/hechting-en-hechtingsproblemen/wat-is-nodig-voor-veilige-hechting>

‘Het is altijd stress, van kom je rond? Nou ja, neem alleen maar verjaardagen. Als er veel verjaardagen zijn in één maand, denk ik: ho, wacht even, daar kom ik niet uit. Mijn zoon is in juni jarig. Dan komt het vakantiegeld, dus dat is mazzel. Nou ja, vakantiegeld... het wordt meestal gebruikt om alle gaten te dichten’

Veel ouders vinden het lastig dat ze hun kinderen niet in hun behoeften kunnen voorzien, zoals cadeaus bij een verjaardag, mobiele telefoon, laptop of uitstapje (Wiersma en van der Kooi 2017). Ouders zeggen zelf dat stress het welbevinden van henzelf en hun kinderen negatief beïnvloedt. Toch laten veel ouders grote weerbaarheid en kracht zien om hun situatie te verbeteren (Pharos 2022, Huygen en Akkermans 2020).

Tot slot

De hier besproken onderzoeken laten zich samenvatten met de conclusie dat hoe hoger de kwaliteit van de leefomgeving is, hoe beter een kind zich kan ontwikkelen – en dat armoede, geldzorgen en daarbij komende stress deze kwaliteit zwaar onder druk zet. Een grote sociologische studie uit 2017, waarbij de onderzoekers de uitkomsten van meerdere studies samenpakten en analyseerden, vat nogmaals goed samen hoe het inkomen van de ouders een negatieve invloed heeft op de cognitieve en sociale vaardigheden, gezondheid en welbevinden van kinderen (Cooper en Stewart 2017). Hoe hoger het inkomen van de ouders, hoe beter kinderen zich ontwikkelen. Cooper en Stewart benoemen een tweetal verklaringen: ouders die geld hebben, kunnen investeren in goederen en diensten die goed zijn voor de ontwikkeling van hun kinderen. Het gaat dan om educatief speelgoed, meedoen aan sport en andere activiteiten en uitstapjes. Een tweede verklaring is dat het leven met langdurige geldzorgen erg stressvol is en het welbevinden van de ouders en kinderen negatief beïnvloedt. Dit zorgt voor een slechtere gezondheid, een beperkter cognitief vermogen en een negatieve impact op de hersenontwikkeling.

3. Impact ondersteuning door Sam&werkingspartners

Het opgroeien in armoede, zoals uit onderzoeken telkens blijkt, kan de ontwikkelingsmogelijkheden van kinderen beïnvloeden en werkt nadelig door op diverse levensgebieden. Hoe langduriger het tekort aan geld en gebrek aan perspectief, des te groter de kans op nadelige gevolgen voor opgroeiende kinderen. De ondersteuning vanuit de Sam&werkingspartners is erop gericht deze nadelige effecten te dempen en de gevolgen van het geldgebrek te verzachten. In dit hoofdstuk bespreken we kort wat er bekend is over de resultaten van hun interventies.

Op een gegeven moment rol je in financiële problemen en heb je helemaal geen budget om te besteden. En dan krijg je een kind dat zegt: ik wil ook zwemles. En: ik wil ook mijn verjaardag vieren.

Beperkt bereik

De inzet om gezinnen met laag inkomen te ondersteunen en kansenongelijkheid te verkleinen wordt door de Rijksoverheid aangepakt via twee lijnen: herverdeling via belasting en uitkeringen en door middel van onderwijs. Gemeenten voeren geen inkomenspolitiek, maar kunnen compenseren met regelingen en voorzieningen om meedoen van jongeren en kinderen mogelijk te maken. Er zijn grote verschillen tussen gemeenten op het gebied van onder meer de invulling van het armoedebeleid, de inkomensgrens waaronder men in aanmerking voor steun komt en het aanbod van en toegang tot voorzieningen (Huls, Roso en van de Wetering, 2019). In welke gemeente kinderen en jongeren wonen, bepaalt voor een groot deel tot welke voorzieningen en regelingen zij toegang hebben. Daarbij worden niet alle kinderen en jongeren bereikt (Sam& 2021; SER 2017), er is een ondergebruik van voorzieningen.

Beperkt zicht op impact en effectiviteit

Alle kinderen moeten een beroep kunnen doen op voorzieningen die de gevolgen van armoede compenseren, stelt de Sociaal Economische Raad. Over het algemeen geldt dat voorzieningen in natura bijdragen bij aan het verminderen van sociale uitsluiting en daarmee het bevorderen van persoonlijke ontwikkeling. Het is echter niet goed duidelijk welke effecten deze voorzieningen hebben op armoede en daarmee samenhangende problemen voor kinderen en jongeren. Daarnaast moet de overheid dus ook sterker inzetten op een meer structurele en systematische aanpak van de oorzaken van armoede (SER 2017). De Kinderombudsman concludeert echter dat het Nederlandse armoedebeleid nog te weinig gericht is op de situatie thuis en te veel op de situatie buitenshuis (Wiersma en Van der Kooi 2017).

De Sam& samenwerkingspartners willen bijdragen aan de vermindering van kansenongelijkheid en richten zich hierbij nadrukkelijk ook op de thuissituatie en school – kortom op de leefwereld van gezinnen, met hulp die goed aansluit op de behoeftes van de gezinnen en die echt nodig is (zie bijvoorbeeld Desain en Cuijpers 2019).

De tendens is dat fondsen zich steeds meer gaan interesseren voor de effecten en opbrengsten van hun inzet. Steeds vaker stellen zij kwantitatieve doelstellingen, op basis van vooraf bepaalde indicatoren, om de verandering en impact van hun interventies te kunnen meten. Dat legt de focus op impact en efficiëntie: de overweging dat de ondersteuning impact moet hebben – de gezinnen moeten erbij gebaat zijn, bij voorkeur structureel en duurzaam – en dat middelen efficiënt worden ingezet – zoveel mogelijk gezinnen hulp bieden. Er zijn echter vooralsnog niet veel Nederlandse wetenschappelijke effectstudies gedaan naar de maatschappelijke impact van filantropie (Gouwenberg 2018). Een sterke sturing op gekwantificeerde, meetbare resultaten past bij (marktgericht) effectiviteitsdenken. Het risico hiervan kan zijn dat de focus komt te liggen op meetbare, kortetermijneffecten. Dit kan ten koste gaan van de vaak minder grijpbare of meer kwalitatieve meerwaarde zoals in de verhalen en uit het perspectief van ouders blijkt.

Toegevoegde waarde en waardering van Leergeld

Recent verschenen twee voornamelijk kwalitatieve onderzoeken naar de waardering en meerwaarde van ondersteuning door Leergeld, een van de vier partners binnen het samenwerkingsverband Sam&. Dit zijn Leergeld doet ertoe. Eindrapportage onderzoek naar waardering van de Leergeld aanpak (Schlette en Eidhof, 2018) en Leergeld Amsterdam, werkwijze, ervaringen van gezinnen en meerwaarde (Desain en Cuijpers, 2019). Een derde publicatie, 'Altijd op een richeltje lopen,' gaat over het bereiken en ondersteunen van gezinnen met werkende ouders en besteedt ook aandacht aan de betekenis hiervan voor kinderen (Huygen en Akkermans 2020). Deze drie studies zijn kwalitatief van aard, hebben de gezinnen niet voor langere periode gevolgd en er ontbreekt een controlegroep waardoor er niet met zekerheid bekend is wat er zou zijn gebeurd zonder de interventies. Toch valt er op basis van de ervaringen en interpretaties van de ouders wel degelijk iets te zeggen over de impact van de geboden steun, met name op de korte termijn. Desain en Cuijpers benoemen de volgende effecten (2019: 19-20):

- Geboden ondersteuning biedt financiële ruimte – er komt geld vrij voor andere uitgaven;
- Minder stress, meer rust – door geboden steun ontstaat er ademruimte;
- Beter gevoel ouderschap – het doet ouders goed hun kinderen in hun behoeften te kunnen voorzien, dit neemt gevoelens van falen of tekortschieten weg;
- Sociale participatie – kinderen doen mee aan activiteiten (contributie sportschool en bijdrage aan sportbenodigdheden);
- Meekomen op school – door bijles komen kinderen beter mee;
- Meedoen en meetellen – extraatjes geven kinderen het gevoel erbij te horen.

Schlette en Eidhof (2018) kwamen tot vergelijkbare inzichten. Zij zien dat de inzet van Leergeld in de ogen van de door hen geïnterviewde ouders het verschil maakt, in eerste instantie voor de kinderen maar ook voor de ouders zelf. Het meest directe effect ligt in de toegenomen participatie aan school, cultuur, sport en welzijnsactiviteiten. De gezinnen ervaren meer rust en de mogelijkheid om op adem te komen. Een indirect effect kan zijn dat ouders door deze rust werk kunnen vinden of behouden. Schlette en Eidhof zien twee effecten op langere termijn: de interventie doorbreekt of voorkomt vicieuze cirkels en stelt hiermee kinderen in staat om een positief ontwikkelingstraject in te zetten of te continueren. Vrijwel alle ouders benoemen dat hun kinderen zich niet minder voelen dan andere kinderen, dat ze meer zelfvertrouwen ontwikkelen en meer sociale contact opdoen. Huygen en Akkermans (2020) concluderen dat sommige kinderen zonder ondersteunende voorzieningen niet mee kunnen doen aan allerlei activiteiten. Zonder deze ondersteuning staat het voorzien in basisbehoeftes voor participatie en ontwikkeling onder druk. Het gaat om uitgaven voor basale activiteiten zoals aan school gerelateerde kosten, sport en vrijetijdsactiviteiten. De kosten hiervoor liggen hoger naarmate de kinderen ouder worden. Het beschikbaar budget is soms net wel, maar vaak net niet genoeg om van rond te komen en er is weinig ruimte voor extraatjes of spontane activiteiten. Hierin bieden de Sam&-samenwerkingspartners ondersteuning (Huygen en Akkermans 2020: 16-17). De drie hiergenoemde onderzoeken benoemen nóg een effect van de interventies: gezinnen worden in contact gebracht met andere instanties en/of voorzieningen en de ondersteuning vanuit Leergeld draagt bij aan, en versterkt, andere hulpverlening.

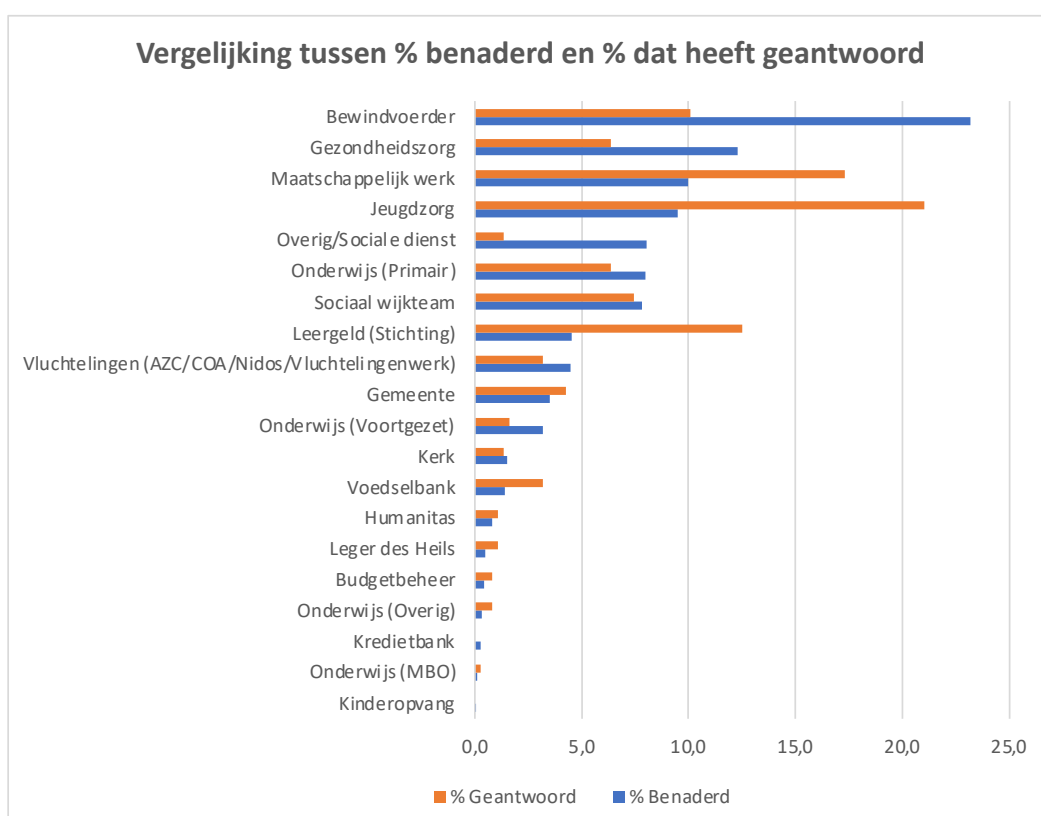
Ja, waar moet ik beginnen. Het is zo fijn dat jullie er altijd onvoorwaardelijk voor kinderen en ouders zijn. Mijn werk als brugfunctionaris zou ik niet zonder jullie kunnen doen. Ik zie de enorme impact van jullie hulp. Jullie maken echt het verschil voor deze kinderen. Dat hoor ik bijna dagelijks.

(afkomstig van een intermediair)

4. Enquête intermediairs Kinderhulp

Door het Nationaal Fonds Kinderhulp is een korte enquête gehouden onder de intermediairs van Kinderhulp. Het doel was om via de intermediairs en hulpverleners inzicht te krijgen in de impact van Kinderhulp op kinderen en hun ouders. De intermediairs zijn de contactpersonen van Kinderhulp van maatschappelijke organisaties. Zij kunnen een aanvraag via een portal indienen. Gevraagd is om de enquête te delen met andere hulpverleners van de aangesloten organisaties die aanvragen verzorgen. Bij sommige organisaties hebben meer collega's gereageerd dan dat er benaderd zijn om de enquête in te vullen, zoals bij Jeugdzorg (zie figuur 1). Dit komt omdat de enquête doorgestuurd kon worden naar collega's binnen de organisatie. Alle 2326 contactpersonen van Kinderhulp zijn eind januari 2022 benaderd.

Met name sport en een laptop hebben effect op de lange termijn, daardoor vinden de kinderen aansluiting bij leeftijdsgenoten. Ze hebben het gevoel erbij te horen en kunnen ze uiteindelijk een opleiding starten. Je ziet dat kinderen door deze steun opleidingen halen en kunnen groeien in de participatieladder. Kleding helpt op korte termijn. (afkomstig van een intermediair)

Figuur 1

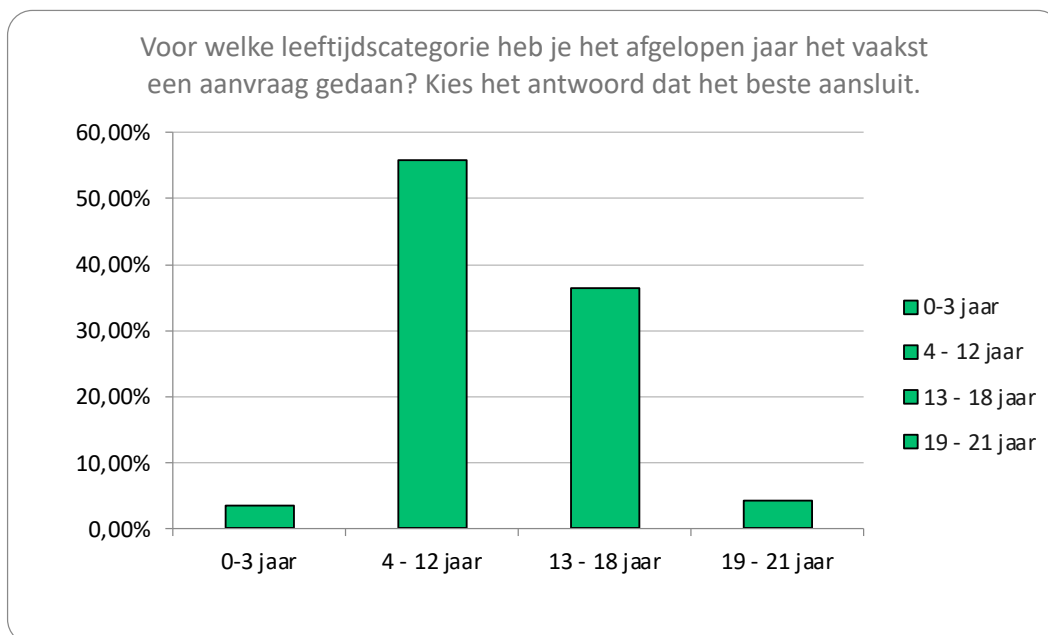
Uiteindelijk zijn half februari 466 vragenlijsten ingevuld, dat is - afgezet tegen het aantal mensen aan wie de enquête rechtstreeks is verstuurd - een respons van 20%. De vragenlijst is ook ingevuld door Leergeld Stichtingen. Zij zijn namelijk eveneens intermediair voor Kinderhulp. De intermediairs van Leergeld kennen de gezinnen goed en kunnen vanuit die positie een onderbouwde inschatting maken van de impact van de ondersteuning vanuit Kinderhulp.

We zijn nagegaan of de responsgroep representatief is voor het type organisatie dat is aangesloten bij Kinderhulp. Degenen die de vragenlijst hebben ingevuld spreiden zich goed over de verschillende typen organisaties die zijn aangesloten bij Kinderhulp. In figuur 1 wordt spreiding over de categorieën van de contactpersonen die zijn benaderd vergeleken met de spreiding van de responsgroep daarover. Hulpverleners vanuit maatschappelijk werk, Jeugdzorg en de Stichting Leergeld zijn wat oververtegenwoordigd in de responsgroep en vooral de bewindvoerders en de gezondheidszorg wat ondervertegenwoordigd. We verwachten niet dat dit de resultaten sterk zal beïnvloeden, omdat er geen specifieke redenen zijn voor deze over- en ondervertegenwoordiging. Wellicht reageren bewindvoerders minder vaak omdat hun focus niet in eerste instantie op kinderen ligt. In het algemeen geldt wel dat mensen die over het onderwerp in de vragenlijst enthousiast zijn wat vaker responderen.

De resultaten van de enquête

De intermediairs doen het vaakst een aanvraag voor de groep kinderen van 4 tot en met 12 en 13 tot en met 18 jaar (respectievelijk 55% en 36% (figuur 2)). De jongsten van 0 tot en met 3 en de oudsten 19 tot en met 21 jaar zijn niet vaak de groep waarvoor de intermediairs het vaakst een aanvraag doen (3% en 4%).⁵⁾

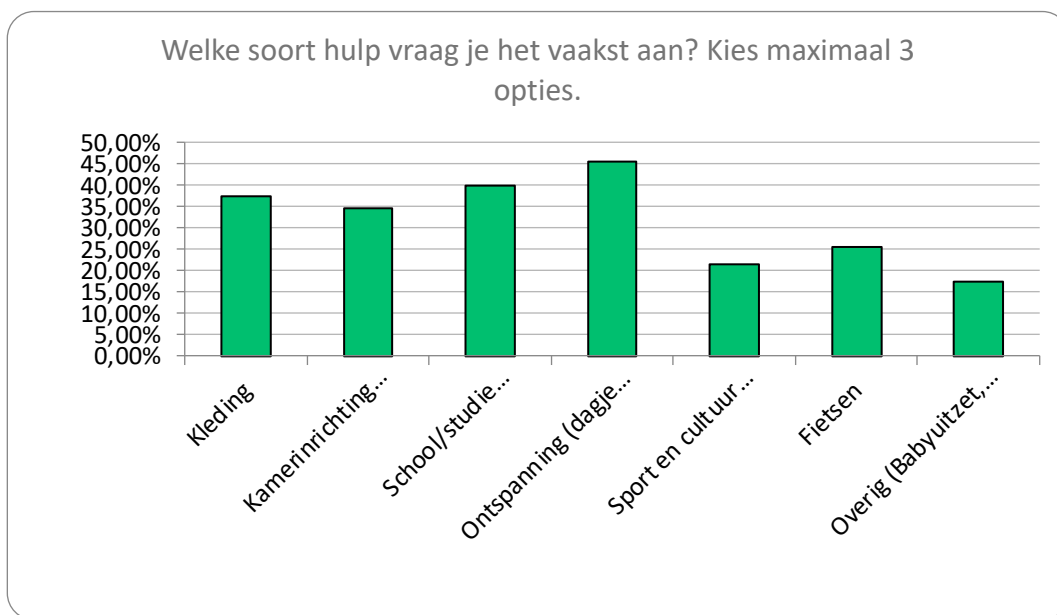
Figuur 2

5) De leeftijdscategorieën zijn niet van gelijke grootte dus deze weergave vertekent enigszins.

Activiteiten ter ontspanning worden vaak aangevraagd, zoals vakantie, speelgoed, actie Pepernoot of actie Zomerpret. 45% van de intermediairs zet dit in de top 3 van het vaakst aangevraagde hulp. Net als ondersteuning voor school en studie (39%), kleding (37%) en kamerinrichting 35%. Iets minder vaak gaat het om fietsen (25%), sport en cultuur (21%). Altijd nog zo'n 17% zet de categorie overig in de top 3, hieronder vallen onder meer babyuitzet en zorgkosten zoals een beugel, identiteitsbewijs en naamswijziging.

Figuur 3

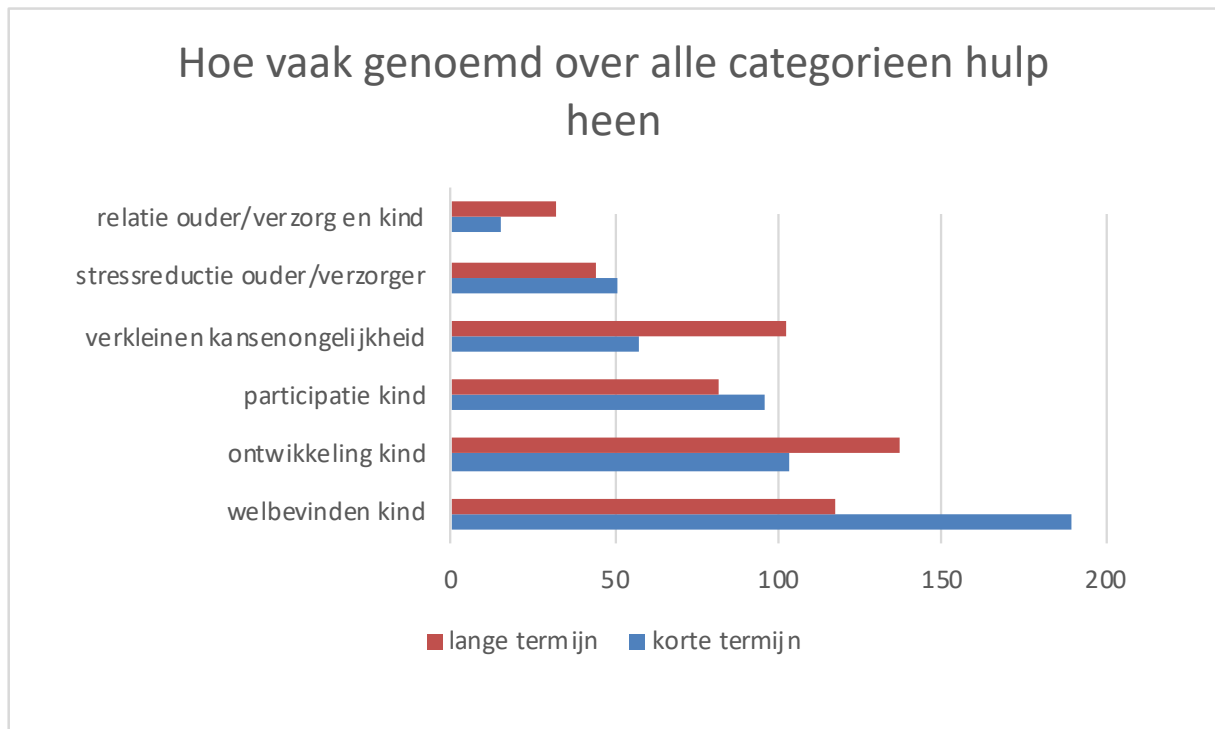

Vervolgens is de intermediairs gevraagd naar de impact van de verschillende vormen van hulp, op de korte en op de lange termijn. Gevraagd is aan welk type impact de hulp het meeste bijdraagt. Bij de typen van impact konden de intermediairs kiezen uit: het welbevinden van het kind, de ontwikkeling van het kind, de participatie van het kind, het verkleinen van kansenongelijkheid, stressreductie bij verzorgers/ouders, relatie tussen verzorgers/ouders en het kind. Verder konden ze aangeven dat ze geen antwoord konden geven, omdat ze of die vorm van ondersteuning nooit gebruikten of omdat ze de impact niet konden inschatten. In totaal hebben 387 intermediairs de vraag helemaal ingevuld.

Voor het overzicht hebben we eerst gekeken hoe de ervaren impact over alle vormen van hulp heen eruitziet⁶⁾. We zien in figuur 4 dat de hulp volgens de intermediairs de meeste invloed heeft op het welbevinden van het kind. Wel wordt de korte termijn vaker genoemd dan de lange termijn. Op de lange termijn staat het effect op de ontwikkeling op een eerste plaats. Ook het verkleinen van kansenongelijkheid wordt vaak genoemd. Stressreductie bij de ouders/verzorgers en de verbetering van de relaties tussen ouders/verzorgers en het kind worden veel minder vaak genoemd als de belangrijkste vorm van impact.

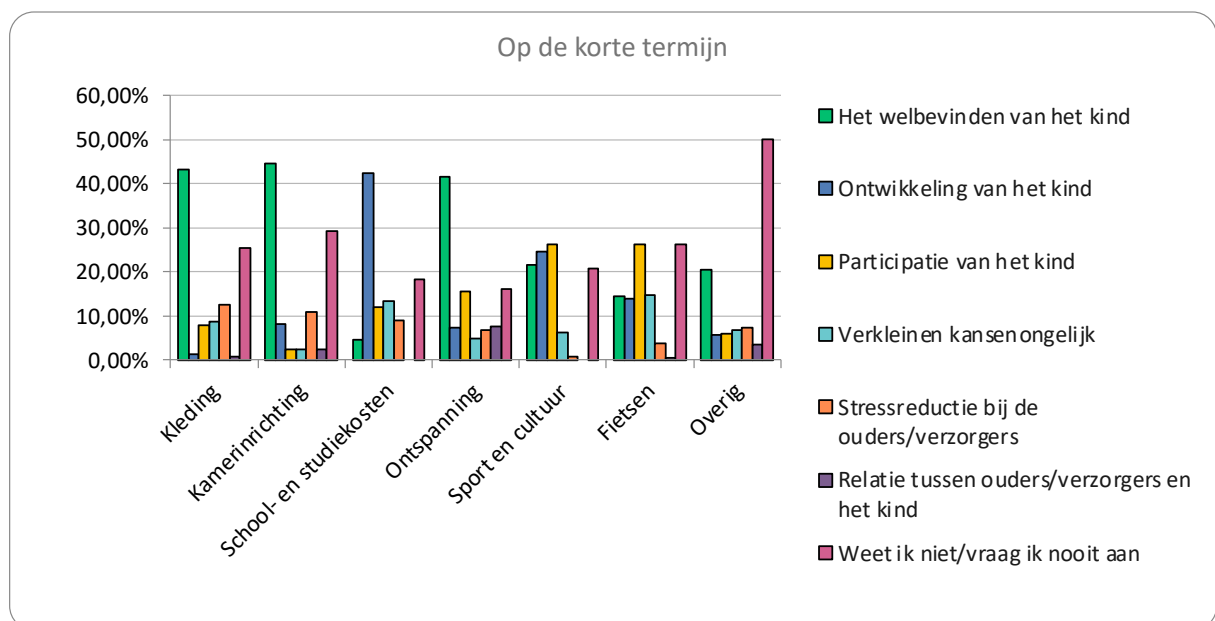
6) Dit hebben we gedaan door de percentages van de verschillende vormen van hulp voor één vorm van impact bij elkaar op te tellen.

Figuur 4

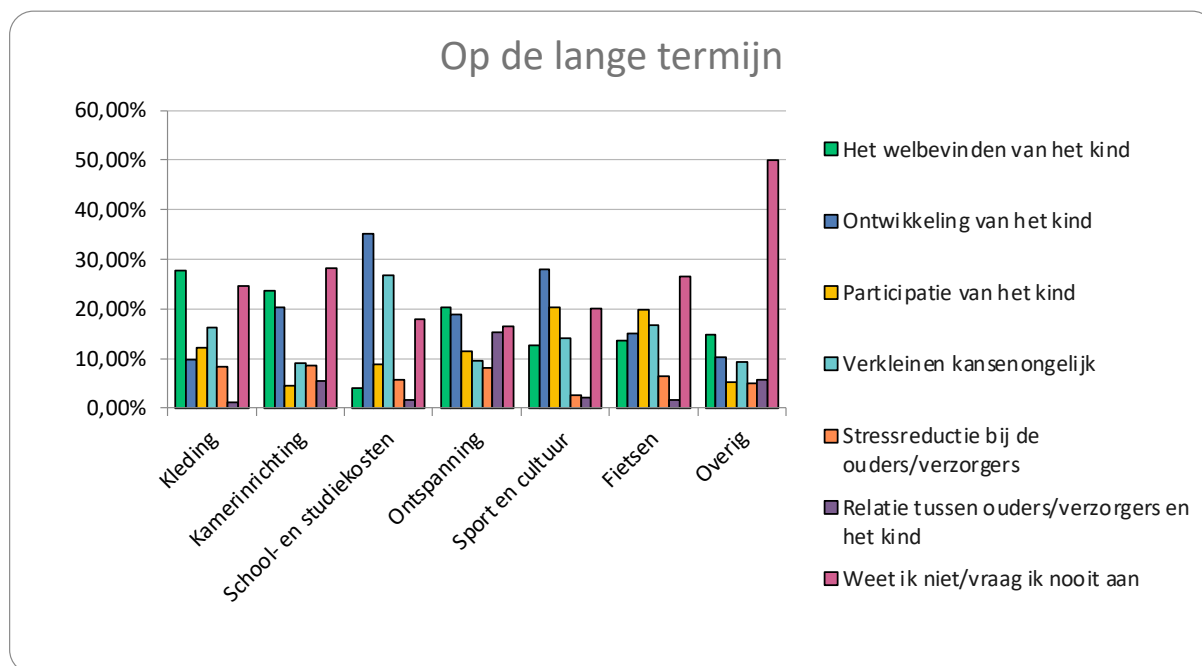

Kijken we specifiek naar de verschillende vormen van hulp en de impact op korte (figuur 5) en lange termijn (figuur 6), dan vallen een paar dingen op. Kleding, kamerinrichting en ontspanning hebben op de korte termijn de meeste impact op het welbevinden van het kind. Op de lange termijn is er meer spreiding over de verschillende vormen van impact bij deze vormen van hulp. School- en studiekosten dragen volgens veel intermediairs vooral bij aan de ontwikkeling van het kind of aan het verkleinen van de kansenongelijkheid, zowel op de korte als op de lange termijn.

Figuur 5

Figuur 6

Bij sport en cultuur springt voor de lange termijn de bijdrage aan de ontwikkeling van het kind, meedoen en ook het verkleinen van de kansenongelijkheid eruit.

Bij alle vormen van ondersteuning worden alle vormen van impact wel genoemd. De intermediairs schatten het type impact dat het grootst is heel verschillend in. Dit kan onder andere te maken hebben met de doelgroep die ze bedienen.

Toelichting door de intermediairs

Zo'n 160 intermediairs hebben hun antwoorden op de vraag naar de impact van de hulp op korte en lange termijn toegelicht. Daarnaast hebben bijna 300 mensen iets opgeschreven toen ze gevraagd werd of ze verder nog iets kwijt wilden over de impact van de hulp van Kinderhulp. De antwoorden op deze twee vragen overlappen elkaar sterk en daarom presenteren we deze in één keer.

Samenhang verschillende vormen van impact

Heel vaak wordt gewezen op de samenhang tussen de verschillende vormen van impact en tussen de korte en de lange termijn: het een kan niet los worden gezien van het ander. De intermediairs zien daarbij verschillende verbanden. We geven voorbeelden van veel voorkomende antwoorden. Dat een kind door de hulp kan meedoen leidt tot stressreductie bij ouders en het kind en dat draagt weer bij aan de ontwikkeling van het kind. Regelmatig wordt erop gewezen dat stressreductie bij de ouders leidt tot een betere relatie met het kind. Er wordt gezegd dat welbevinden en meedoen de kansenongelijkheid verkleint of dat meedoen leidt tot een beter zelfbeeld. Het bieden van perspectief en de verbetering van het zelfvertrouwen

wordt ook genoemd als impact van de hulp, naast de opluchting en de blijdschap die de hulp de kinderen en de ouders biedt. Regelmatig wordt gezegd dat de impact van de hulp, ook de eenmalige, groot is.

Alle categorieën [red: van hulp] hebben op de lange termijn een positief effect op de ontwikkeling van het kind. Ze voelen dat ze ertoe doen, erbij horen en mee mogen doen. Minder stress in het systeem zorgt voor een betere ontwikkeling van het kind. Bij een hoge mate van stress kunnen kinderen zich niet optimaal ontwikkelen.

Eigenlijk geldt voor alle onderdelen op zowel korte als lange termijn “ontwikkeling van het kind” en “stressreductie bij ouders” als effect.

De impact is echt groot. Het geeft lucht aan ouders, kinderen kunnen eerder meedoen of meepraten en krijgen soms ook de zorg die ze nodig hebben voor bijvoorbeeld een beugel. Deze hulp komt het zelfbeeld en zelfvertrouwen van de kinderen ook ten goede. Het werkt in zo veel aspecten van het leven van kind en ouders door!

De hulp aan kinderen is zo waardevol. Je ziet letterlijk dat zij blij zijn en beter in hun vel zitten. Dit komt ten goede aan de ontwikkeling van het kind maar ook aan de relaties binnen en buiten het gezin.

We zorgden voor een fietszitje voor een moeder die te maken heeft met veel angsten en dwang en daardoor bijna niet in de auto en het ov durft. Wel fietste ze veel met haar kind, dat vonden ze beiden heerlijk. Wel fietste ze veel met haar kind, vonden ze beiden heerlijk. Zo kon moeder haar ook naar peuterdansen brengen, naar de peuterspeelzaal etc.

Ik heb twee jongeren met topsportambities met de steun kunnen helpen, eentje is Nederlands kampioen geworden. Zonder de steun was dit nooit gelukt. Een andere jongen was zeer depressief, kwam niet meer mee op school, door een laptop en een telefoon kon hij uit isolement komen en nu gaat hij hartstikke goed.

De stress die ouders hebben omdat er bijv. weinig tot geen financiële middelen zijn om iets extra's te doen, vermindert als de middelen er welzijn. Ouders hebben dan een “kopzorg” minder en dat kan ten goede komen aan hun onderlinge relatie met kind/gezin.

Ondersteuning vanuit Kinderhulp en professionele ondersteuning versterken elkaar

Verder wijzen intermediairs erop dat zij de ondersteuning vanuit Kinderhulp ook gebruiken om het vertrouwen van het gezin te winnen en de relatie met de kinderen/jongeren en de ouders te verbeteren. Zeker als de hulpverlening die de intermediair biedt vanuit een gedwongen kader plaatsvindt. Dit illustreert dat verschillende typen ondersteuning (professioneel en fondsen) elkaar kunnen versterken.

Positief neveneffect van de hulp: het helpt ons bij gezinnen 'binnen' te komen. Ouders zien de directe voordelen van de hulp. Iets doen aan een dringende behoefte van een kind, geeft gelijk een positief effect dat de hulp helpend kan zijn.

De intermediairs benoemen veel positieve kanten aan Kinderhulp. Veel intermediairs noemden de aanvulling die vanuit Kinderhulp wordt gegeven op andere vormen van ondersteuning. Expliciet wordt daarbij de Stichting Leergeld een paar keer genoemd. Mensen die voor de Stichting Leergeld werken, zijn ook intermediair bij Kinderhulp. Ook krijgt kinderhulp veel complimenten over de snelle afhandeling van de aanvragen. Fonds Kinderhulp dicht een gat wanneer andere (gemeentelijke) ondersteuningsmogelijkheden tekort schieten.

Kinderhulp dicht een gat, waardoor schrijnende gevallen ook worden geholpen. We lopen er vaak tegenaan dat het minimeleid de vraag niet dekt vanuit de Gemeente, omdat de regels heel strikt gehanteerd worden en we maatwerk nodig hebben. Vooral als door bureaucratie en lange verwerkingstijd bij instanties de voorzieningen nog niet lopen en nieuwkomers nog veel te weinig te besteden hebben. Zeker bij vluchtelingen zorgt dit voor hele stressvolle situaties. Nationaal Fonds Kinderhulp is dan onmisbaar

Juist waar de gaten vallen biedt Kinderhulp een uitkomst. Jongeren hebben echt een telefoon nodig, maar als je ouders het echt niet kunnen betalen is de hulp van Kinderhulp onbetaalbaar! Een fiets, een dagje uit, een nieuw ID bewijs. Soms nuttige dingen, maar soms ook gewoon iets leuks. Dat heeft toch iedereen nodig? Maar dat is niet voor iedereen vanzelfsprekend. Dat biedt Kinderhulp.

We zouden niet weten wat we zonder jullie zouden moeten! Er zijn al zoveel situaties geweest waar geen andere mogelijkheden waren en er bij jullie aangeklopt kon worden, dat is erg bijzonder!

De bovenstaande citaten geven goed aan hoe enthousiast de intermediairs zijn over de ondersteuning vanuit Kinderhulp, dat de impact ervan groot is en vaak het gat dicht wanneer andere mogelijkheden tekort schieten of uitgeput zijn.

5. Interviews met ouders

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op de impact die de ondersteuning van de samenwerkingspartners van Sam& heeft op kinderen en jongeren. We bespreken dit aan de hand van de interviews met ouders. We beschrijven de impact aan de hand van dezelfde thema's als in de vragenlijst namelijk: participatie kind, welbevinden van het kind, ontwikkeling van het kind, verkleinen van kansenongelijkheid, stressreductie bij verzorgers/ouders en de relatie tussen ouders/verzorgers en kind.

Schets van de geïnterviewde gezinnen

Op de oproep in social media vanuit Sam& om mee te werken aan een interview reageerden achttien ouders. Met één ouder lukte het niet om in contact te komen (ze reageerde niet meer op onze mailberichten). Een andere ouder wilde aanvankelijk meewerken, maar zag toch af van een gesprek omdat er thuis veel problemen speelden die haar te erg in beslag namen. De overige zestien ouders hebben we geïnterviewd. Acht ouders verkozen een gesprek via beeldbellen en drie via de telefoon. We zijn bij vijf ouders thuis geweest. Thuisbezoek had onze voorkeur en we hadden de verwachting dat de telefonische gesprekken het minst 'rijk' aan informatie zouden zijn. Achteraf hebben we niet de indruk dat de kwaliteit van de interviews en de opgehaalde informatie is beïnvloed door de interviewsetting: de gesprekken duurden gemiddeld een uur en vrijwel alle interviews leverden een schat aan informatie op. Eén ouder vertelde nooit te spreken over geldproblemen en gaf ook aan het interview moeilijk te vinden. Dit interview, van ruim een half uur, was het minst uitgebreid, maar evengoed bruikbaar. Deze ervaring maakte ons duidelijk hoe groot de schaamte rondom schulden en geldgebrek kan zijn. Omwille van de privacy laten we de ouders anoniem aan het woord.

Van de zestien geïnterviewde ouders zijn er twee man. Twaalf ouders, allen vrouw, zijn alleenstaand. Vier ouders, onder wie de twee mannen, wonen samen met partner en kinderen. Zij hebben geen inkomen uit werk, net als zeven alleenstaande moeders. Eén van hen is volledig afgekeurd wegens psychische klachten, een andere heeft in een fabriek gewerkt en is nu met klachten aan het bewegingsapparaat arbeidsongeschikt. Dus in totaal tien geïnterviewde ouders ontvangen een bijstandsuitkering in het kader van de Participatiewet, een Wajonguitkering of een WIA uitkering (WGA of IVA). Een van de geïnterviewden heeft zelf geen inkomen en is mantelzorger voor de partner, die een Wajonguitkering ontvangt. Vijf ouders (allen alleenstaande moeders) hebben uit arbeid een (laag) inkomen (op of onder bijstandsniveau). Zij combineren een parttime baan met de zorg voor hun kinderen. De leeftijd van de kinderen varieert van drie tot achttien jaar. Enkele van deze kinderen volgen speciaal onderwijs. Veel kinderen hebben achterstanden of beperkingen (zoals ADHD, PDD nos, autisme). Sommige kinderen hebben meer problemen, zoals gedragsproblemen en een hechtingsstoornis.

Rondkomen van weinig

Alle ouders vertellen dat zij puzzelen om hun kinderen mee te kunnen laten doen aan activiteiten, verjaardags- en Sinterklaascadeautjes te geven en om hen goed gekleed te laten gaan. Ze zijn vindingrijk en veerkrachtig: ze maken uitjes naar de gratis speeltuin of bos, leggen wat van de cadeautjes uit de verjaardagsbox van Stichting Jarige Job apart voor een volgend feest, bewaren wisselgeld in een potje en sparen zo beetje bij beetje. Enkele moeders werken als vrijwilliger bij voedsel- of kledingbank en krijgen daar extra voedsel en kleding mee.

Dus ik zit met een dekentje met een kruik 's avonds op de bank, gewoon om toch te kijken in die kleine dingen, op een heel jaar maakt dat wel verschil.

Ik heb me zo aangepast, dat ik nooit kleren voor mijzelf koop of dat ik al drie jaar niet meer naar de kapper ben geweest. Dat is ingecalculeerd. Ik geef geen geld uit aan mijzelf.

Kijk, schoolkamp heb ik betaald, maar je moet eens weten hoe ik het heb betaald. Je moet eens weten hoeveel moeite ik heb moeten doen om hem mee te laten gaan.

De ouders die we interviewen voelen de stijgende kosten voor het levensonderhoud (dagelijkse boodschappen en energiekosten) onmiddellijk in hun portemonnee. Ook de coronacrisis leverde veel ouders financiële stress op: ze moesten op zoek naar één of meerdere laptops of tablets zodat hun kinderen online onderwijs konden volgen. Daarbij waren kinderen vaker thuis en dat betekent ook meer stroom- en gasverbruik. Eén ouder vertelde het te merken aan de boodschappen: met een puberzoon de hele dag in huis is de voorraadkast sneller leeg. Aan de andere kant zorgde corona er ook voor dat activiteiten die geld kosten, zoals feestjes of schooluitstapjes, niet doorgingen – ‘de schoolreis van mijn dochter, door corona hoefde het niet – en eigenlijk ben ik zo blij’. Ouders doen veel moeite om rond te komen en dat is voor sommigen hard werken. Ze slaan bijvoorbeeld soms zelf maaltijden over of eten een boterham in plaats van een warme maaltijd, stellen noodzakelijke uitgaven uit, vieren hun eigen verjaardag niet of benutten vakantietoeslag voor noodzakelijke uitgaven.

Participatie kind

Het beschikbare budget is soms net wel, maar vaak net niet genoeg om van rond te komen en er is weinig ruimte voor extraatjes of spontane activiteiten. Voor veel ouders die we spraken, is de rek er financieel uit – zeker na de recente stijging van kosten voor het levensonderhoud. Dat betekent dat meedoen aan sport- en culturele activiteiten, het vieren van een verjaardagsfeestje, een dagje uit of het beschikken over schoolbenodigdheden of een fiets zonder ondersteuning vanuit een fonds simpelweg niet mogelijk zou zijn. Of alleen wanneer ouders er heel veel andere – ook noodzakelijke – uitgaven voor zouden laten. Alle ouders vinden

het belangrijk dat hun kind leert zwemmen, maar juist zwemles is de meest genoemde activiteit die zonder ondersteuning niet zou kunnen (of alleen voor het A-diploma):

Maar kijk, dat een kind gewoon naar zwemles kan, net als z'n vriendjes - wat ik anders nooit zou kunnen betalen - dat is natuurlijk prachtig.

Nee, dan zou hij helaas niet op zwemles kunnen gaan, want het is wel echt heel prijzig. En dat is wel iets wat ik dan echt niet kan missen. Ook niet door maandelijks sparen of wat dan ook. Dat gaat echt niet lukken, en vooral niet als ze er straks alle twee op zitten.

Dat had inderdaad betekend dat ze geen zwemdiploma had kunnen halen, alle drie niet.

De ondersteuning met iets ogenschijnlijk kleins kan grote impact hebben: zelf geen feestje geven of trakteren, kan betekenen dat je niet wordt uitgenodigd voor feestjes van anderen.

Mijn oudste wordt vrijwel niet uitgenodigd. Mijn jongste helemaal niet, maar ik denk dat dat er ook mee te maken heeft dat ik zelf helemaal geen kinderfeestjes geef. Mijn jongste heeft wel zijn hele klas uitgenodigd voor zijn kinderfeestje. Dat ik tegen hem zei "Nou, ik weet niet, maar we vieren geen kinderfeestje".

Zonder de verjaardagsbox van Jarige Job hadden we het niet gevierd. Het zou een heel stil feestje zijn dan.

De verjaardagsbox van Stichting Jarige Job maakt het mogelijk dat kinderen hun feestje vieren en stimuleert daarmee ook de sociale contacten en het 'erbij horen'. Veel ouders verzochten dat het niet gaat om extraatjes, spontane activiteiten of leuke bijkomstigheden, maar om wezenlijke zaken die voor ieder kind vanzelfsprekend zouden moeten zijn. Dit blijkt uit hun woordkeuze en uitspraken als 'gewoon net zoals iedereen meedoen' of 'de kinderen hoeven niet méér te hebben, gewoon dat wat normaal is in hun leefomgeving', 'gewoon het idee dat je ook iets kan, dat je gewoon erbij hoort' of 'dat ze op die manier ook gewoon kunnen meedoen'. Een moeder verwoordt het scherp:

'En dat de fondsen en de stichtingen de puntjes op de i moeten zijn. Nu doen ze de i én de puntjes'

Voor deze ouders die financieel krap zitten, levert de ondersteuning vanuit de Sam&werkingspartners een bijdrage aan de minimale bestaansvoorwaarden die nodig zijn voor kinderen om zich goed te kunnen ontwikkelen. Zonder deze ondersteuning komen, voor veel kinderen, deze minimale levensstandaard en daarmee de kansen op een positief ontwikkelingstraject onder druk te staan.

Welbevinden kind

Alle ouders spannen zich ervoor in dat de kinderen niet of nauwelijks nadelen ondervinden van hun geldzorgen. De ondersteuning helpt daarbij. Dankzij de maatwerk-benadering van de Sam&werkingspartners sluit de activiteit aan bij wat het kind en de ouders belangrijk vinden: zo zit de een bijvoorbeeld op voetballen, een ander op paardrijden. Voor ouders is het belangrijk dat het hun kinderen goed gaat, dat ze plezier hebben in de dingen die ze ondernemen en dat ze geen zorgen hebben.

En dat zou zo moeten zijn hè, dat kinderen geen zorgen hebben. Kinderen zouden eigenlijk niet moeten weten dat mama geen geld heeft voor de boodschappen. Of dat ze voor hun ouders moeten zorgen. Dat soort dingen, dat vind ik eigenlijk waar je naar moet kijken. Dat kinderen geen zorgen hebben, dat moet eigenlijk de grens zijn.

Ouders benoemen dat hun kinderen zich niet minder voelen dan andere kinderen, dat ze mee kunnen doen als ze dat willen en dat ze niet om financiële redenen buitengesloten worden. Kinderen genieten van het vieren van hun verjaardag en hebben over het algemeen plezier aan sport en cultuuractiviteiten die ze ondernemen. In die opzichten draagt ondersteuning vanuit Sam& rechtstreeks bij aan hun welbevinden.

Ontwikkeling kind

De inzet van Sam& draagt bij aan een situatie waar kinderen zich goed kunnen ontwikkelen. Zo kunnen kinderen ervaringen opdoen die stimulerend zijn voor hun ontwikkeling, door deel te nemen aan sportieve en culturele activiteiten, door hun sociale contacten uit te breiden, door op school mee te doen en door hun talenten te ontplooiën. Ouders geven daarvan in de gesprekken meerdere voorbeelden:

Nu hebben we Ssula ook. Dat hebben we via Leergeld. Dat is wel leuk want dat zou ik zelf echt niet doen, want het is wel vrij prijzig. Het is wel lekker geweest in de vakantie dat je af en toe wat kon doen en zo. (interviewer vraagt aan kind) Vind je het leuk? Kind: Ja!

Dat is inderdaad ook wel heel belangrijk, dat ze gewoon buiten school om ook andere kinderen leert kennen. Het sowieso in beweging zijn met andere kinderen en het is ook dat stukje zelfvertrouwen. Als je iets kunt, dat geeft zo'n boost: 'O, wat kun je dat goed,' en 'O, wil je me helpen?' Dat is gewoon heel belangrijk. Het zelfvertrouwen krijgen, maar ook hulpvaardig zijn.

Het kunnen meedoen - aan sport, aan muziek- en theaterles - haalt kinderen uit een isolement en bevordert sociale contacten. Zo kunnen deze zusjes dankzij ondersteuning van het Jeugdfonds Sport & Cultuur meedoen aan culturele activiteiten.

Ik denk dat ze zich verder kunnen ontplooiën. Het is nu school – thuis – school. Zo gaat het maar door. Ze zullen meer sociale contacten krijgen. Ze hebben best wel weinig sociale contacten. Dat merk je wel.

Verkleinen kansenongelijkheid

De samenwerkingspartners binnen Sam& willen bijdragen aan de vermindering van kansenongelijkheid, door kinderen uit gezinnen met weinig financiële middelen in staat te stellen mee te doen in de samenleving. Dit thema wordt niet expliciet door de ouders benoemd, althans niet in die bewoordingen. Wel benoemen ze dat de geboden ondersteuning hun kinderen beter in staat stelt hun talenten te benutten. Zo is dit meisje in staat haar danstalent verder te ontwikkelen, wat zonder ondersteuning niet mogelijk zou zijn geweest.

We hebben voor mijn dochter, heel leuk ook, via een cultuurfonds een toelage gekregen. Dan krijgt ze nog extra geld om zichzelf te ontwikkelen op het gebied wat ze wil – en dat is een dansopleiding.

Deze vormen van ondersteuning dragen op langere termijn bij het verkleinen van kansenongelijkheid, door kinderen en jongeren de mogelijkheid te bieden hun talenten te benutten.

Stressreductie ouder/verzorger

Het je kinderen niet mee kunnen laten doen aan sport, school- en buitenschoolse activiteiten, cultuur en welzijn leidt bij de ouders tot stress. Ze doen hun uiterste best om hun kinderen toch mee te laten doen, soms op hele creatieve manieren en ook als het betekent dat zij zelf iets moeten laten. De ondersteuning vanuit de samenwerkingspartners betekent dat zij soms ingewikkelde keuzes tussen afzien van deelname of toch op iets anders bezuinigen niet hoeven te maken. Ouders ervaren hierdoor veel minder stress, ‘er valt een stress-jas af’. Dit is een terugkerend onderwerp in alle interviews.

Maar dat verlicht zo enorm dat je even die last niet hoeft te dragen, dat je geen puzzel hoeft te leggen, hoe je dat weer voor elkaar gaat krijgen. Het heeft me, het heeft ruimte gegeven, het heeft lucht gegeven, het maakt dingen mogelijk die anders niet gekund hadden. Dus in die zin, ja, het verlicht letterlijk je lasten.

(interviewer) En als de ondersteuning er niet zou zijn? Dan had ik wel stress. En misschien schulden en zorgen. Dus jullie houden me eigenlijk gewoon met m'n hoofd boven water in plaats van dat je kopje onder gaat, zeg maar.

Het is eigenlijk gewoon belangrijk dat de kinderen geen zorgen hebben, maar dat komt eigenlijk doordat de ouder op dat vlak geen zorgen heeft. Concrete dingen zoals een laptop en een fiets,

maar ook gewoon de rust die het de ouders brengt. En dat zijn dus niet spullen of geld, maar dat is puur wat je eigenlijk de mensen geeft is peace of mind.

Enkele ouders vertellen dat zij dankzij de ondersteuning vanuit Sam& uit de schulden kunnen blijven: het geeft naast ruimte in hun hoofd ook net wat meer financiële ruimte.

Relatie ouder/verzorger en kind

Een effect op de relatie tussen ouder en kind wordt in de gesprekken met ouders het minst vaak benoemd. Door spanning thuis als gevolg van geldzorgen kan de band tussen ouder en kind onder druk komen te staan. De meeste ouders zeggen dat zij sowieso wel een goede band met hun kinderen hebben. Hun kinderen zijn tevreden met wat er is, begrijpen dat financieel niet alles mogelijk is en hebben daar verder ook geen problemen mee, volgens ouders. Toch praten de meeste ouders niet graag over geldproblemen, zeker niet met jongere kinderen. Ze willen hen niet met hun eigen zorgen en geldstress opzadelen: een kind moet onbezorgd kunnen opgroeien. Met oudere kinderen gaan ouders vaker wel het gesprek aan. Oudere kinderen dragen vaak ook zelf bij aan de kosten, wanneer ze een bijbaantje hebben.

Nu worden natuurlijk de boodschappen momenteel ook gigantisch duurder. Ik vond het verschrikkelijk om het daar met hem over te hebben, want het liefst zou ik gewoon zeggen van je krijgt alles. Maar ja, dat gaat gewoon niet meer. O ja, zijn telefoon betaalt hij nu ook zelf, die vijftien euro betaal ik niet meer.

Ouders vinden het lastig dat ze hun kinderen, ook met ondersteuning, niet in alle behoeften kunnen voorzien, maar dit staat volgens hen een goede relatie met hun kinderen niet in de weg.

18- 18+

Kinderhulp ondersteunt ook jongeren tussen de 18 en 21 jaar. Uit de vragenlijst bleek dat dit niet de groep is waar de intermediairs het vaakst een aanvraag voor doen. In de kwalitatieve analyse hebben we geen aparte aandacht besteed aan jongeren in de leeftijd van achttien tot eenentwintig jaar. Het heeft echter veel financiële gevolgen wanneer een inwonend kind achttien wordt. Meerdere geïnterviewden maken zich hierover grote zorgen: ze voorzien een inkomensterugval die ze niet kunnen opvangen en dit vooruitzicht is erg stressvol. We willen deze problematiek niet onbenoemd laten.

Ik heb nu al halve paniekaanvallen. Mijn zoon wordt volgend jaar achttien. Ik ga problemen krijgen. Mijn kinderalimentatie valt weg en de kindertoeslag ook. Hij moet ook zijn zorgverzekering gaan betalen. Als je al binnen een klein budget leeft en dan in één keer een hoge onkostenpost erbij krijgt en drie, vierhonderd euro in de maand minder... ik ga in de schulden komen.

Straks wordt mijn dochter, pas volgend jaar maart, ook achttien. Dan valt voor haar ook het kindgebonden budget weg. Hoe ga ik dat doen? En dan denk ik nee, bij de dag leven.

Op basis van de analyse van de interviews constateren we dat dat op alle onderscheiden gebieden de impact van de ondersteuning door de samenwerkingspartners merkbaar is. Het minst uitgesproken, door ouders zelf, op het gebied van de relatie tussen henzelf en hun kind(eren) en het sterkst op de participatie van kinderen en de daarmee gepaard gaande gunstige effecten op hun welbevinden en ontwikkelingskansen: dankzij ondersteuning kunnen kinderen meedoen aan allerlei activiteiten, zowel binnenshuis als buitenshuis. Een ander groot effect is de stressreductie onder ouders. De ondersteuning vanuit de samenwerkingspartners stelt hen in staat hun kinderen beter in hun behoeften te voorzien en dat geeft veel rust, mentale en soms ook in financieel opzicht iets meer ruimte.

Conclusie

De centrale vraag van dit onderzoek betreft de impact van de ondersteuning vanuit de Sam& samenwerkingspartners op het leven van kinderen en jongeren die opgroeien in armoede. We hebben dit in kaart gebracht middels een vragenlijst onder intermediairs van Kinderhulp en in gesprekken met ouders. Impact hebben we breed opgevat als de uitwerking of de invloed van de geboden ondersteuning, op de ontwikkeling van kinderen en jongeren, zowel op korte als op lange termijn. Deze impact laat zich op verschillende gebieden voelen. Deze conclusies zijn in lijn met de bevindingen uit de literatuurstudie en sluiten aan bij eerdere onderzoeken. De ondersteuning vanuit de samenwerkingspartners levert een bijdrage aan de minimale bestaansvoorwaarden, nodig voor een goede ontwikkeling. Zonder deze ondersteuning komt deze minimale levensstandaard en daarmee de kansen op een positief ontwikkelingstraject onder druk te staan.

Jullie bijdrage aan het welzijn van kinderen en jongeren is enorm. De glunderende gezichten spreken vaak boekdelen. Als begeleidende instantie staan we praktisch en emotioneel naast en achter jongeren met verschillende problematieken. Helaas gaat dit vaak samen op met weinig financiële ruimte waardoor ze naast hun beperkingen ook te maken hebben met ongelijke kansen. Hierdoor is het nog moeilijker voor hen om te participeren in een maatschappij vol hoge eisen. Dankzij de steun van Kinderhulp kunnen we een extra kans bieden aan jongeren die wat betreft de financiën tien punten achterstaan op leeftijdsgenoten. (afkomstig van een intermediair)

De impact van steun volgens intermediairs en ouders

De hulp heeft volgens de intermediairs de meeste invloed op het (kortetermijn)welbevinden van het kind. Op de lange termijn staat het effect op de ontwikkeling op een eerste plaats. Ook het verkleinen van kansenongelijkheid noemen ze vaak. De ondersteuning leidt tot stressreductie bij de ouders/verzorgers en dat draagt, volgens de intermediairs, weer bij aan een betere ontwikkeling van het kind op de lange termijn en het verkleinen kansenongelijkheid. Ouders zelf benoemen juist vooral de stressreductie als gevolg van de ondersteuning. Daarnaast zien zij een (korte termijn) effect op het welbevinden van hun kind en het langetermijneffect op hun ontwikkeling.

Kleding, kamerinrichting en ontspanning hebben volgens de intermediairs op de korte termijn de meeste impact op het welbevinden van het kind. Op de lange termijn zien zij meer spreiding over de verschillende vormen van impact bij deze vormen van hulp. School- en studiekosten dragen vooral bij aan de ontwikkeling van het kind of aan het verkleinen van de kansenongelijkheid, zowel op de korte als op de lange termijn. Bij sport en cultuur springt voor de lange termijn de bijdrage aan de ontwikkeling van het kind, meedoen en ook het verkleinen

van de kansengelijkheid eruit. Verder wijzen intermediairs erop dat zij de ondersteuning vanuit Kinderhulp ook gebruiken om het vertrouwen van het gezin te winnen en de relatie met de kinderen/jongeren en de ouders te verbeteren. Zeker als de hulpverlening die de intermediair biedt vanuit een gedwongen kader plaatsvindt. Dit illustreert dat verschillende typen ondersteuning (professioneel en fondsen) elkaar kunnen versterken

De intermediairs benoemen het en ook blijkt het uit de gesprekken met ouders: de verschillende vormen van impact en tussen de korte en de lange termijn hangen met elkaar samen. Het een kan niet los worden gezien van het ander. Dat een kind mee kan doen, leidt tot stressreductie bij ouders én kind en dat draagt weer positief bij aan de ontwikkeling van het kind.

Stressreductie bij de ouders leidt tot een betere relatie met het kind. Het bieden van perspectief en de verbetering van het zelfvertrouwen wordt ook genoemd als impact van de hulp, naast de opluchting en de blijdschap die de hulp de kinderen en de ouders biedt. Zowel ouders als intermediairs noemen dat de impact van de hulp, ook de eenmalige, groot is.

Ontwikkelingsperspectief

De meest directe impact van de inzet van de samenwerkingspartners is dat kinderen kunnen participeren aan allerlei activiteiten. Dat is een effect op korte termijn, met een grote positieve gevolgen. Zonder de ondersteuning zouden de kinderen verstoken blijven van een aantal activiteiten. Ouders doen veel moeite om kinderen te laten meedoen, en leveren daar zo nodig zelf voor in, maar bij sommige huishoudens is de financiële rek eruit. De ondersteuning neemt stress bij de ouders weg: zij piekeren en puzzelen minder en er komt ruimte in het budget. Geldzorgen en de langdurige stress die deze met zich meenemen leiden tot een afname van de cognitieve bandbreedte van mensen. De ondersteuning verzacht de geldzorgen en neemt stress weg bij ouders. Hierbij draagt de ondersteuning bij aan het (deels) weer verbreden van de bandbreedte. Ook zijn er gunstige gevolgen op korte termijn: het bevordert het welbevinden van zowel kinderen als ouders, kinderen hebben plezier in het meedoen en in de contacten met leeftijdsgenoten. Het is aannemelijk dat een aantal van deze ervaringen ook op langere termijn gunstig zijn voor de ontwikkeling van kinderen. Het zelfvertrouwen en de sociale contacten die kinderen opdoen bij sporten en andere activiteiten versterken dit. Gecombineerd met het effect van stressreductie versterken de voorzieningen op langere termijn de voorwaarden voor een goede ontwikkeling. In enkele gevallen biedt de ondersteuning voor kinderen de springplank naar een beter benutten van hun talenten en draagt daarmee bij aan het verminderen van kansengelijkheid.

Geraadpleegde bronnen

Centraal Bureau voor de Statistiek (2021) Armoede en sociale uitsluiting. Den Haag: CBS.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2022) Centraal Economisch Plan 2022. Den Haag: CBS.

Desain, L. en N. Cuijpers (2019). Leergeld Amsterdam, werkwijze, ervaringen van gezinnen en meerwaarde. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam, Lectoraat Armoede Interventies.

Schlette, N. en B. Eidhof, (2018) Leergeld doet ertoe. Eindrapportage onderzoek naar waardering van de Leergeld aanpak. Den Bosch: Leergeld Nederland.

Gouwenberg, B. (2018) Vermogensfondsen in Nederland. Uit de schaduw in het licht. In: Goede, P. de, E. Schrijvers en M. de Visser redactie (2018) Filantropie op de grens van overheid en markt. Den Haag: WRR.

Huls, E., C. Roso en C. van de Wetering (2019) Kansen voor kinderen: een postcodetombola? Een verkennend onderzoek naar gelijke toegang tot voorzieningen voor kinderen in Nederland die opgroeien in armoede. Defence for Children | Save the Children.

Huygen, A. en C. Akkermans (2020) Altijd op een richeltje lopen. Verslag onderzoek werkende ouders onder de armoedegrens. Rotterdam: Sam&

Wiersma, M. en C. van der Kooij (2017) Alle kinderen kansrijk. Het verbeteren van ontwikkelingskansen van kinderen in armoede. Den Haag: de Kinderombudsman.

Sam& (2021) Jaarplan 2021. Groei en intensivering samenwerking.

Te raadplegen via: https://www.samenvoorallekinderen.nl/media/1607/sam_jaarplan2021.pdf

Sociaal Economische Raad (2017) Opgroeien zonder armoede. Den Haag: SER.

Sociaal en Cultureel Planbureau (2019) Armoede in kaart.

Te raadplegen via: <https://digitaal.scp.nl/armoedeinkaart2019/>

Reijgersberg, N. en H. van der Poel (2012) Sportdeelname van kinderen in armoede. Verkenning van de literatuur en interviews over het thema sportdeelname van kinderen in armoede. Mulier Instituut: sociaalwetenschappelijk sportonderzoek.

Sprundel, M. van (2020) Hoe armoede de hersenontwikkeling verstoort. Nemo Kennislink.
Te raadplegen via: <https://www.nemokennislink.nl/publicaties/hoe-armoede-de-hersenontwikkeling-verstoort/>

Kalthoff, H. (2018) Opgroeien en opvoeden in armoede. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Cooper, K. en K. Stewart (2017, Does money affect children's outcomes?
An update. Centre for Analysis of Social Exclusion, CASE/203
Te raadplegen via: <http://sticerd.lse.ac.uk/dps/case/cp/casepaper203.pdf>

Mullainathan, S. en E. Shafir (2013) Schaarste. Hoe gebrek aan tijd en geld ons gedrag bepalen.
Amsterdam: Maven Publishing.

Pharos (2022) Kansrijke start armoede en schulden. Infosheet maart 2022. Te raadplegen via:
<https://www.pharos.nl/infosheets/kansrijke-start-armoede-schulden/>

Wink, G., G.Fransen, M. Huisman et al(2021) 'Improving Health through Reducing Stress': Parents' Priorities in the Participatory Development of a Multilevel Family Health Programme in a Low-Income Neighbourhood in The Netherlands'. In: International Journey of environmental research and public health, vol. 18 (15), .

Wetenschappelijk Raad voor het Regeringsbeleid (2017) Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op zelfredzaamheid. Den Haag: WRR.